

Magdalena Kwiatkowska

PROBLEMATYKA KONSERWATORSKA NEGATYWÓW
FOTOGRAFICZNYCH NA PODŁOŻU SZKLANYM
WYKONANYCH W TECHNICIE SREBROWO-ŻELATYNOWEJ
NA PRZYKŁADZIE KOLEKCJI NEGATYWÓW
RODZINY BRANDYSÓW

STRESZCZENIE

Praca doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. Zofii Kaszowskiej

Promotor pomocniczy: dr Ryszard Antoni Wójcik

Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie
Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki
Wrzesień 2017

W 2007 roku na Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie do Pracowni Konserwacji Archiwalnych Materiałów Fotograficznych (PKAMF ASP) trafiła kolekcja negatywów fotograficznych na podłożach szklanych pochodząca z końca XIX wieku. Przedstawiają one pejzaże z Egiptu, rodzinne sceny rodzajowe oraz portrety. Ofiarowany zbiór stał się podstawą do badań i poszukiwań w ramach omawianej pracy doktorskiej.

Za cel pracy postawiono usystematyzowanie, uzupełnienie i poszerzenie dotychczasowej wiedzy nt. badania, dokumentacji i konserwacji negatywów fotograficznych na podłożu szklanym wykonanych w technice srebrowo-żelatynowej.

Postępowanie konserwatorskie przy archiwalnych negatywach powinno podlegać tym samym zasadom, co postępowanie konserwatorskie przy każdym innym obiekcie zabytkowym i obejmować takie etapy, jak: 1) rozpoznanie obiektu – określenie, czym jest w sensie ogólnym, jaką przeszedł historię, jaka jest jego budowa technologiczna i technika wykonania; 2) rozpoznanie stanu zachowania i oszacowanie przyczyn zniszczeń; 3) dokonanie wyboru metod i materiałów konserwatorskich oraz przeprowadzenie konserwacji; 4) opracowanie dokumentacji; 5) sformułowanie zaleceń odnośnie dalszego przechowywania i użytkowania. Inne mogą być natomiast sposoby osiągania cząstkowych celów, inne narzędzia badawcze.

Budowa niniejszej rozprawy odzwierciedla wyszczególnione wyżej etapy - składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów. W początkowej części pracy umieszczono prezentację przedmiotu badań i konserwacji, czyli zbioru 45 retuszowanych negatywów fotograficznych na podłożu szklanym wykonanych w technice srebrowo-żelatynowej przynależnych dawniej do rodziny Brandysów - właścicieli majątku w Wielkich Drogach. Kolekcja składa się z czterdziestu negatywów o wymiarach 24 x 30 cm, czterech negatywów o wymiarach 18 x 24 cm i jednego negatywu o wymiarach 13 x 18 cm. Dysertacja zawiera opis procesu pozyskiwania wiedzy nt. kolekcji i uzyskane wyniki; przedstawienie sylwetki autora negatywów - utalentowanego i cenionego za życia artysty-fotografa Łukasza Dobrzańskiego, którego twórczość promowała polską fotografię artystyczną na arenie międzynarodowej; sylwetkę Jana Brandysa – właściciela negatywów należącego do ostatniego pokolenia wielkich właścicieli ziemskich w Polsce. Dodatkowo umieszczono także opisy formalne wszystkich negatywów z kolekcji, jak również rozważania nt. powiązań tychże z innymi zbiorami

negatywów tego samego autorstwa. Dzięki analizie archiwaliów i przeprowadzonym wywiadam ustalono m.in. tożsamość niektórych postaci uwiecznionych na negatywach oraz dokonano identyfikacji utrwalonych miejsc. Przeprowadzone kwerendy pozwoliły ponadto na określenie czasu powstania negatywów.

Niemal cały dorobek artystyczny Dobrzańskiego przypadł podczas Powstania Warszawskiego. Odnalezienie negatywów dało więc wyjątkową szansę przebadania jego prac, niemożliwą wcześniej do urzeczywistnienia. Drugi rozdział dysertacji zawiera rozpoznanie warsztatu autora. Pomocniczo przeanalizowano literaturę dotyczącą historii halogenosrebrowo-żelatynowej płyty fotograficznej, budowy i technologii wytwarzania tychże płyt na przełomie XIX/XX wieku oraz przygotowania i opracowania negatywów. Do badań ukierunkowanych na rozpoznanie budowy i techniki wykonania negatywów z kolekcji PKAMF ASP zastosowano następujące metody instrumentalne: spektroskopię absorpcyjną w podczerwieni (FTIR), analizę fluorescencji rentgenowskiej w trzech odsłonach: MA-XRF (skaner), XRF (przenośny spektrometr), a także SEM-EDX (skaningowy mikroskop elektronowy i spektrometr). Dzięki tym metodom możliwe było określenie rodzaju szkła użytego jako podłoże i rodzaju zastosowanych płyt szklanych. Ustalono, że emulsja lub same płyty zostały poddane procesowi garbowania, że w warstwie obrazowej obecna jest rtęć i produkty degradacji w postaci siarczków, siarczanów i chlorków. Określono rodzaj werniksu oraz skład farb retuszarskich. Przeprowadzenie badań instrumentalnych dało odpowiedź na pytania w tych dziedzinach, w których nie można było tego zrobić na podstawie analizy historycznej technologii wytwarzania płyt ani na podstawie obserwacji negatywów. Wykazano, że negatywy zostały opracowane zgodnie z obowiązującymi wówczas zaleceniami i wytycznymi, a ich budowa jest charakterystyczna dla materiałów z tego czasu.

W trzeciej części pracy zawarto szczegółowy opis stanu zachowania negatywów z kolekcji PKAMF ASP. Jego wykonanie było możliwe po przeprowadzeniu analizy rodzajów i przyczyn zniszczeń negatywów srebrowo-żelatynowych na podłożu szklanym. Bazując na tym konkretnym zbiorze negatywów, starano się usystematyzować rodzaje zniszczeń, które powstają na negatywach wykonanych w tej technice oraz wskazać przyczyny ich powstawania. Duże znaczenie w procesie określenia stanu zachowania miała obserwacja i badania mikrobiologiczne, których wyniki w znaczący sposób wpływają na prace konserwatorskie.

W rozdziale czwartym zaproponowano pewną formę fotograficznej dokumentacji konserwatorskiej, która najlepiej odzwierciedla wygląd archiwalnych negatywów na podłożu szklanym wykonanych w technice srebrowo-żelatynowej. Przedstawiono wyniki badań sensorymetrycznych wybranych negatywów.

Opisane powyżej działania umożliwiły wybór metod i materiałów, które następnie zastosowano podczas konserwacji negatywów, o czym traktuje rozdział piąty. Za cel przyjęto zabezpieczenie kolekcji przed procesami degradacji oraz uzyskanie z negatywów wartości archiwalnych. W pracy opisano zabiegi oczyszczania negatywów, usuwania przyklejonych taśm i papierów oraz wysrebrzeń. Dodatkowo, podjęto próbę opracowania techniki, którą można by wykorzystywać do wykonywania nieinwazyjnego retuszu. Na uzupełniającą formę dokumentowania zmian wyglądu negatywów poddawanych procesowi konserwacji wybrano badania densytometryczne negatywów i badania sensytometryczne wykonanych z nich odbitek.

W ostatnim rozdziale przeanalizowano i opisano obowiązujące standardy w zakresie opakowań i przechowywania, optymalnych warunków klimatycznych w magazynach, a także przemieszczania negatywów i manipulowania nimi.

Opis działań podjętych przy kolekcji znajdującej się w PKAMF można traktować jako propozycję procedur do zastosowania również przy innych zbiorach negatywów na podłożu szklanym wykonanych w technice srebrowo-żelatynowej. Informacje pozyskane w trakcie badań nad kolekcją negatywów rodziny Brandysów mogą być wykorzystane w kolejnych tego typu pracach badawczych, na przykład mających na celu poznanie innych twórców z czasów rozwoju fotografii.

W aneksie umieszczono wyniki ankiety rozesłanej do polskich instytucji dotyczącej sposobu przechowywania tego rodzaju negatywów. Za bibliografią podano spis zawartych fotografii, wykresów, tabel oraz ilustracji. Do dysertacji została dołączona dokumentacja fotograficzna wykonana w następujących formach obrazowania: rejestracje cyfrowe awersu i rewersu negatywów w świetle odbitym; rejestracje cyfrowe negatywów w świetle przechodzącym; rejestracje cyfrowe luminescencji wzbudzonej promieniowaniem UV awersu i rewersu negatywów; odbitki stykowe z negatywów wykonane w tradycyjnej technice fotograficznej przed i po konserwacji.

Część wyników badań przeprowadzonych w toku realizacji rozprawy doktorskiej została przedstawiona na dwóch konferencjach naukowych w Toruniu¹ i w Warszawie² oraz

¹ V Naukowa Konferencja Konserwatorów Papieru i Skóry: *Czarno-biały obraz świata. Problemy ochrony i konserwacji dawnych fotografii*, Toruń 20-21 października 2016 r.

² XVI edycja konferencji Analiza Chemiczna w Ochronie Zabytków. Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1-2 grudnia 2016 r.

w materiałach pokonferencyjnych. Tematyka zniszczeń mikrobiologicznych kolekcji rodziny Brandysów została podjęta w artykule opublikowanym w trakcie realizacji pracy doktorskiej³.

Magdalena Kwiatkowska

³ M. Kwiatkowska, R. Ważny, K. Turnau, A. Wójcik, *Fungi as deterioration agents of historic glass plate negatives of Brandys family collection*, „International Biodeterioration & Biodegradation” 2016, vol. 115, listopad, s. 133–140